

RÖGÖS ÚTON AZ
ISTENÁLDOTTA KÖZÖSSÉGBE
*Poroszlótól Debrecenen, Szatmáron,
Mikolán és Pancsován át Torontálvásárhelyig*

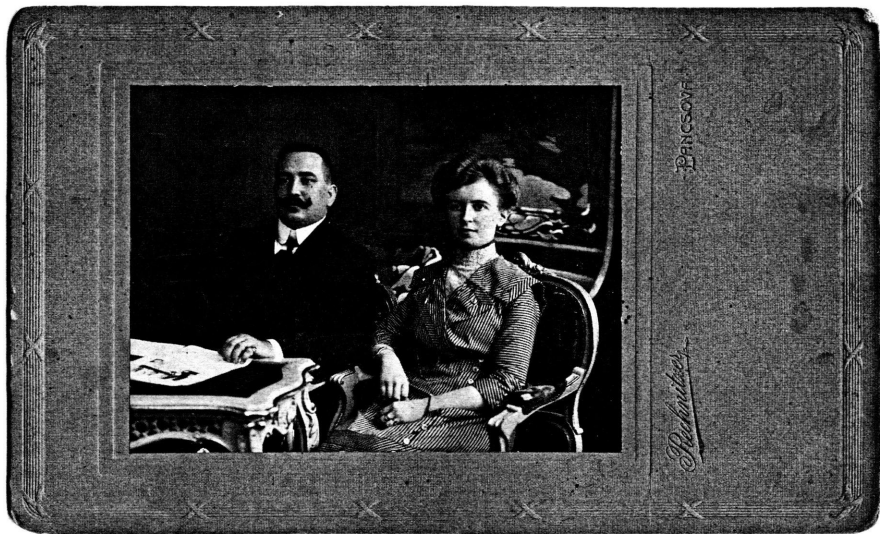
GACHAL JÁNOS a Debrecen és Eger közötti tájon, a Tiszafüreddel szemben fekvő Poroszló faluban született. A helyi egyházi dokumentumok között megtalálható *A poroszlói Református egyházközség ötödik anyakönyve (vegyes) 1874–1886* címkével ellátott könyv, ennek az 1881. esztendőre vonatkozó bejegyzései között, az 50. sorszám alatt olvasható: „Születés: június 28. Keresztelés: június 29. Keresztelendő neve: János, Neme: Fi. Törvényes. Szülők: Gacsal János földműves és Nemes Juliánna. Lakhely, házszám: Poroszló II., 170. Keresztszülők: Oláh András fm. és Sinka Zsuzsánna. Keresztelő személy: Pap József lelkész. Az anyakönyvben egyébként meglehetősen gyakori a Gacsal név, amely más vidéken igen ritka, szokatlanul hangzik.¹⁵

Hogyan került onnan a bántási végekre? Miért változott a neve Gachalra?

Akkoriban az ilyen helyváltogatás nem volt szokatlan, hiszen Magyarország határain belül történt. A református papok is mentek az ország egyik szegletéből a másikba, amint ma is mennek, csakhogy akkor... Az még Trianon előtt volt. Debrecenben diplomázott református teológusok közül sokan kerültek a déli végekre, Becskerek és Versec környékére is.

Poroszló, valamint Torontálvásárhely lakossága – vallási megoszlás tekintetében – hasonló volt, noha nagyságrend szempontjából az előbbi jóval alatta marad az utóbbinak. Poroszlónak nagyobb volt a határa, több volt a termőföldje. Valamivel nagyobb arányban éltek ott római katolikusok. Torontálvásárhelynek meg

¹⁵ 2007. november 20-án Poroszlón, az egyház szervezésében többen összejöttek, hogy Gachalról beszéljessenek. Több oldalági rokona is megjelent, a mártír püspök apai nagybátyjainak leszármazottai. Néhányan emlékeztek rá, tudtak arról is, hogy püspök lett, némelyek arról is, hogy áldozatul esett „valahol a Délvidéken szolgálva”.

Gachal János, még pancsovai lelkész és felesége, Gacsal Ilona

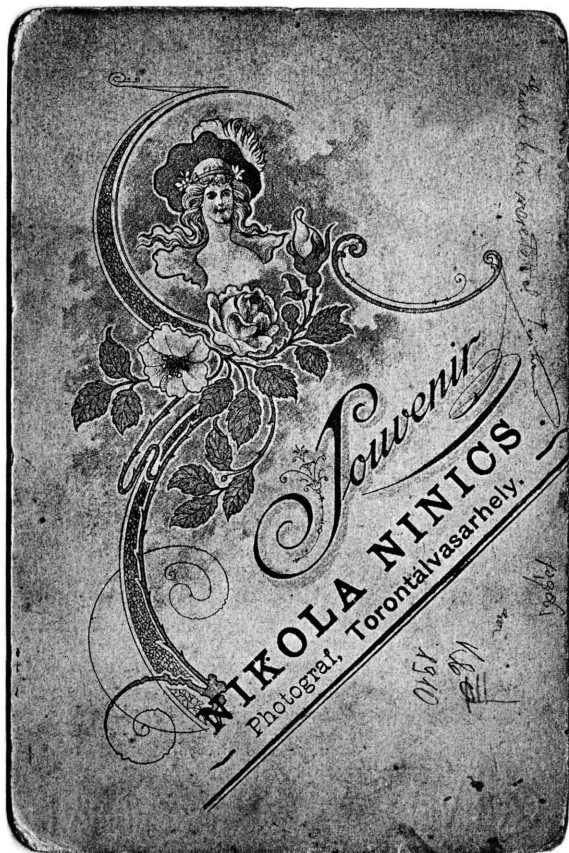
*Az ifjú lelkész boldog családjával. Fiacskája 1-2 éves lehet.
A felvétel 1909-1910 körül készülhetett*

volt egy olyan szerzeménye, amivel kevés helység dicsekedett: a már említett, hét határra szóló vásárai. A helybeli parasztok és iparosok – és természetesen általában a teljes lakosság – jórészt ennek köszönhetően gazdagodtak, erősödtek. Szinte gerjesztette magát a sok munka és az ebből származó haszon. Gachal János azonban nem itt, hanem a merőben más jellegű Pancsován kezdte a délvidéki szolgálatot még 1910-ben, tehát egy évvel lelkésszé szentelése után.

A XIX–XX. század fordulóján Pancsova erős végvára volt az Osztrák–Magyar Monarchiának, lakóinak száma az 1910-es népszámlálás szerint 20 808, köztük számon tartották a helyőrség vagy hatszáz katonáját. A lakosság bő harmadát képezték a szerbek, másik harmadát a németek, a harmadikat az egyéb nemzetiségűek, ez utóbbiaknak körülbelül a fele volt magyar, szám szerint 3334. A vallási megoszlás: 9361 görögkeleti, 7510 római katolikus, 1979 evangélikus, 993 református – zömmel magyarok.

A Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház bácsfeketehegyi (Feketić) püspökségén vezetett személyi törzsalapról Gachal Jánosról a fentiekhez az alábbi adatokat tudjuk meg:

Elemi iskoláját szülőhelyén, a gimnáziumot és a teológiát Debrecenben végezte, ott is szentelték pappá 1909 júniusában. Tökéletesen beszélte a magyar nyelvet, fogytékosan a németet, annyira azért mégis, hogy egy évet Berlinben töltött továbbképzésen 1912-ben. Pancsovai szolgálati ideje alatt azért is szükség volt a német nyelvtudásra, mert a város mintegy 7500 és a szomszédos Hertelendyfalvának mintegy 700 német lakója között is számottevően voltak reformátusok. Segédlelkésként szolgált már pappá szentelése előtt is. A lakosság, de különösen a hívek anyanyelvének használata abban az időben elvitathatatlan jognak számított a Magyar Királyság területén, ezen a tájon pedig ez fokozottan érvényesült. Mai szemmel nézve irigylésre méltó módon, ami érthető is, hiszen a török kivonulása után újraterelített déli végeken – némi túlzással mondható, hogy – Európa minden népe megtalálható volt az új telepések között. A már említett torontálvásárhelyi vásárt hirdető falragaszok már akkor is három – magyar, német és szerb – nyelven készültek, amikor még kézzel írták őket. Még ennél is érdekesebb, hogy a közönségesen csak ló- és marhapasszusnak nevezett járatilevet, ami nélkül hivatalosan nem lehetett e jószágot adni-venni, ezen a tájon öt (!) nyelven állították ki. Szükség volt tehát minden közszolgálatban álló személy számára az itt élő népek nyelvének ismerete. Gachalnak ezért volt szüksége Berlinben tökéletesítenie német nyelvtudását. Korábbi szolgálati helyei, az Ágoston Sándor bácsfeketehegyi püspök által kiállított törzslap bejegyzései szerint: 1903-tól 1905-ig Szatmárnémetiben – ma Románia – hitoktató. Azután Szatmárban 1908-ig. Első rendes lelkészi állását a közel eső Mikola helységben szerzi meg, bő két évet szolgál ott, s itteni tevékenysége idején az igen messze eső Pancsován találja meg az újabb rendes szolgálati lelkészi állást 1910-ben. Itt szolgál tizenkét éven át. Akkor hívják meg Torontálvásárhelyre. 1922. július 2-án foglalta el véglegesnek bizonyult szolgálati helyét. Kétszer házasodott. Már 1908-ban, mikolai szolgálata idején vette feleségül a későbbi tevékenysége – egyben majdani mártíromsága – helyén élő Gacsal János lelkész lányát, Ilonát, s még abban az évben Mikolán meg is született egyetlen fia, ifj. Gachal János.

Az előző felvétel hátlapja. Rajta kézzel írott ajánlás:
Emlékül szeretettel Icuskának. A cégjelzés arról tanúskodik,
hogy a fotográfusnak abban az időben műterme volt a faluban.
A kép feltehetően a paplak kertjében készült

General James Th.

Lecskékönyv.

Tulajdonosa

Pászaly János (János fia)
Született Porvölő ^{városban} _{községben} Helyes
vármegyében, 1881 év június havának
28 napján, s a református vallást követi.
A reformátusok debreczeni főiskolájában a theologia tudományi karnál rendszeres hallgatónak a debreczeni ev. ref. főiskola által 1900 június 24-én 19 n. a kiállított értekezési bizonyítvány alapján beiratott.

Debrecen, 1900 év Szept. hava 9. napján.

Szós Lajos
főisk. háznagy.

1530 szám.

1903-04

Végbizonnyitvány

(Absolutorium.)

Mia debreczeni ev. ref. főiskola akadémiai igazgatója és hisszudományi karának dékánja ezennel bizonyítja, hogy Tacsal Pános ur aki Poroszlón, Heves megyében 1881. évi június. hó 28-án született s az ev. ref. hitvallást követi, a debreceni ev. ref. főgymnasiumtól 1900 évi június hó 24-én 19. szám alatt kiállított érettségi bizonyítvány alapján a hisszudományi kar hallgatói közé felvételt s az 1900/1. tanév első szakától 1903/4. tanév második szakának végéig terjedő időben a hisszudományi tanfolyam rendes (és illetékes magán) hallgatója volt; a tanfolyamot az ev. reformátusok debreczeni főiskolájában

bevégezte s a fennálló szabályok követelményeinek mindenben eleget tett.

Ezen Végbizonyítvány
nyolcz szabályozás
lehallgatás, feler alap.
ján azsal a jéleissel
adassoz ki, miszerint

Gacsal János urnak akadémiai magdélise-
lete ellen az akadémiai hatóság előtt kifogás nem for-
dult elő.

Melynek hitelül ezen végbizonyítványt aláirtuk és
főiskolánk pecsétjével megerősítettük.

Kiadatott Debreczenben, 1904. évi június hó 24. n.

D. Erdős János Csiky Lajos

ez idei akad. igazgató.

akadém. kar ez idei dékánja.

115824/1908

Az egyetemi Végbizonyítvány két oldala

A dokumentumok hol hősről nevezik ifjú Gacsal Jánosnak, hol annak fiát. Érthető, hiszen hárman viselték az azonos nevet: a püspök édesapja, ő maga és végül az ő fia. Negyediknek meg ott volt a Torontálvásárhelyen szolgáló elődje. Nyilvánvaló, hogy ez a körülmény döntően befolyásolta hősről, hogy utánajárjon neve eredetének. S kiderítette, hogy családja valójában Gachal. S egy idő után így írta a nevét, és fiát is.

A legifjabb Gachal János is lelkész lett, de a Jugoszláv Királyság felbomlása előtt bevonultatták katonának, katonaként átfázott a veséje, gyulladást kapott, nem tudott kigyógyulni belőle, s rövid idő múlva, 1942-ben meghalt. Síremléke van a torontálvásárhelyi temetőben, ahova édesapját is el kell majd egyszer temetni, ha előkerül a temetőárokából, méltatlan, latrok közti nyughelyéről.

Második gyermeke, Ilona már Pancsován született. Pancsovai szolgálata utolsó évében megözvegyült, hű felesége áldozatául esett egy ott dülő tífuszjárványnak.

A gyermekeivel magára maradt özvegy lelkész megfogadta, hogy a kicsiket egyedül neveli mindaddig, amíg azok nem önállósulnak. E fogadalmához tartotta is magát. Második házasságát Debelyacsán kötötte 1931-ben, feleségül vette özvegy dr. Somogyiné Dick Antóniát. Közönségesen az ismerősei csak Toncsi néniének szólították, új férje gyermekei pedig Mamukának becézték. Furcsa és föltűnő, hogy Gachal egyházi törzslapja második felesége keresztnevét Saroltaként említi.

A szeretetreméltó asszonyt az új házasságában talált gyermekei és később unokái is kedves nagyanyaként őrizték meg emlékeztükben. Második férjének tragikus elvesztése után is megmaradt a családban, elköltözködött a Törökkanizsán élő mostohalányához, Mohácsiné Gachal Ilonához, az ottani patikusnéhez, és ott halt meg, annak gondozásában, az ezerkilencszázhetvenes években.

A püspök törzslapján, a „Szolgálata megszűnt” rovatba ezt jegyezte be Ágoston püspök: „Meghalt 1944. XI. ?” A szolgálati helyek rovat utolsó bejegyzése is ugyanezt tartalmazza.

A délvidéki magyarok irtásának kutatása kezdetéig már Debelyacsán is elfelejtették, ahogyan erre újra meg újra utalunk, hogy Gachal János nem egyszerű lelkész volt. Az első tanúk, akik az áldozatok adatainak 1990-ben végzett gyűjtése kezdetén megem-

Gacsai, Gachal, Thomka, Vitkay... Mennyi kiváló ember fogott össze, hogy minél többen fejezhessék ki örömüket az éneken az Urat dicsérve

ittették őt is, ismerték a nevét, történetét, de még csak azt sem
özölték róla, hogy kivégezték, hanem, hogy eltűnt. Máról hol-
napra. Nyoma veszett. Református esperesként emlegették, akit
elruháztak a püspöki teendők végzésének jogával. Erre azért
olt szükség, magyarázták a tanúk, mert a Jugoszláviához csa-
olt bántásai részek a királyi Jugoszlávia felbomlásakor, az új
rszázhatár meghúzásával elszakadtak az Ágoston püspök által
ányított egyháztól. A Bácska és a Drávaszög ugyanis visszake-
ült az anyaországhoz, ez a két vidék tehát a Bácskában székelő
üspöknek a hatáskörében maradt. Más volt a helyzet a Bántás-
al, amely része maradt a németek által megszállt Szerbiának. A
ervezett hitleri világbirodalom egyik elemének – Donauland –
épzelte a nagy diktátor.

Egészen furcsa helyzet! Gachal ugyanis püspöke megbízásából
harmincas években nem csupán Belgrádban és környékén, ha-
em Szerbia legdélibb területein is látogatta a református híve-
et. A rövidítve csak SHS-nek nevezett (Szerbia, Horvátország,
zlovénia) államban, amely 1929-ben változtatta a nevét Jugo-
zláv Királyságra, Macedónia számított Szerbia déli végének, s
rra a vidékre – éppen Debelyacsáról is – igen sokan áttelep-
ek a református hívek közül. Kertészkedésből ott könnyebben
eg lehetett élni, de persze nem volt lelki ápolójuk. Gachal igen
örölményes úton fölkereste őket, s ígét hirdetett számukra. Ot-
ani vizitációjáról, az elhagyatott, lelki vigaszra szoruló híveivel
ültött eseményekről hosszabb és rá jellemző lelkes beszámolót
t, s ezt a Felvidéken megjelenő református lap közölte.